

LLAVADEROS

Censu del Conceyu Cabranes

Poema dedicáu a la fonte y llavaderu de Candones

Daniel Cueli Canto

XUNU 2013

L'orixe d'esti censu ta nun estudiu que fice nel añu 2011 y qu'apaeció asoleyáu na revista d'etnografía *Asturies, memoria encesa d'un país*: "Llavaderos na Comarca de la Sidra, Piloña y Siero". Esti trabayu, del que voi falar como "estudiu de referencia" d'equí p'alantre, xurdió del mio interés por poner en valor unes construcciones que nos sieglos XIX y XX xugaron un papel perimportante, meyorando enforma les condiciones de les muyeres na dura xera de llavar la ropa, pero poco reconocíu, polo menos dende'l puntu de vista académicu, como amuesa qu'hasta esi momentu malapenes esistía bibliografía específicu sobre estes construcciones n'Asturies, namás que referencies que nun pasaben d'unes poques llinies n'obres xenériques sobre etnografía, arquiteutura popular o sol papel de la muyer na sociedá tradicional asturiana. Pero l'estudiu, magar que se fizo sobre la base d'un estensu trabayu de campu que me llevó a visitar más de cien llavaderos nel ámbitu territorial acutáu pa facelu, nun incluyía un censu d'estes construcciones. Esti fechu llevóme, precisamente pa completalu dafechu, a dir censando, pali que pali, toles construcciones esistentes y d'ehí esti documentu, que recueye'l censu llavaderos del Conceyu Cabranes y que vien a amestase al yá iguáu del Conceyu Sariegu.

LOS LLAVADEROS DE CABRANES

Magar que Cabranes ta dividíu alministrativa y eclesiásticamente en seyes parroquies (Pandenes, Fresnéu, Viñón, Santolaya, Torazu y Graméu), ye ún de los conceyos más pequeños d'Asturies, con una superficie de 38'31 km². Sicasí, el so territoriu abelluga una importante rede de llavaderos públicos, formada por ventiséis construcciones que son les que se recueyen nesti censu. Muchos de los llavaderos cabraniegos son bastante modernos y fueron construyíos a finales de la década de los sesenta del sieglu pasáu pa dar serviciu a una población que, anque yá venía menguando abondo dende los primeros años del sieglu citáu, daquella tovía yera considerable y doblaba a l'actual (unos 2.300 habitantes, polos poco más de 1.000 que tien Cabranes anguañu).

Pero, igual que n'otros conceyos, en Cabranes esistieron muchos más llavaderos de los qu'equí se presenten, güei desaparecíos. Asina, gracies a Bernardo Busto Collado ya Inaciú Hevia Llavona, autores de los estudios toponímicos de les parroquies de Viñón y Torazu, sabemos que tamién hubo llavaderos n'Arbolea (llavaderu de Los Pozos), Valbuena (de La Pinga y de La Riega) y Viñón (de La Fuente Casa Nueva)¹ y Cervera (llavaderu de La Fuente los Milanos), La Cotariella (de La Fuente los Llobatos), Grandeñu (de La Fuente Solacueva), Peñella (de La Fuente'l Peñón) y Torazu (de La Fuente'l Pidal)². De la mesma manera, danmos a conocer dalguna de les fontes a les que, ensin tener un llavaderu al pie, se diba a llavar la ropa, como la fonte L'Ablanu n'El Carbón (Viñón), la d'El Foyu en Grandeñu (Torazu) o, nesti casu gracies a un trabayu de Lluís Portal Hevia sobre Pandenes, la de Solarriba, na citada collación. Magar que de les otres trés parroquies de Cabranes nun hai estudios o trabayos asemeyaos, onde pudieren apaecer referencies sobre los llavaderos qu'esistieron nel so

¹ Pal llavaderu de Los Pozos diérenme'l nome de La Llavandera. Dixéronme que queden resclavos del mesmu, pero nun fui quien a dar con ellos al alcontrase anguañu nuna zona de viesca d'accesu mui abegosu.

² El llavaderu de La Fuente los Milanos tovía esiste, pero ye de propiedá particular (la xente diba al d'El Caneyín), y del de La Fuente los Llobatos namás que queda la cubierta (pa da-y abellugu al ganáu), polo que nun s'incluyen nesti censu. Pal llavaderu de La Fuente'l Peñón, qu'entá se caltién, diérenme'l nome de La Rebollera.

territoriu, sí se pue concluyir qu'espardíos pel conceyu había munchos llavaderinos que fueron dexando d'usase y desapaeciendo, sobremanera cuando se construyeron la mayor parte de los qu'equí se recueyen.

En xeneral, de los llavaderos de Cabranes pue dicise que'l so estáu de conservación ye regular, llegando a alcontrase construcciones en mui bon estáu pero tamién exemplares fechos una llaceria. Ye de destacar, como yá se dixo, que tovía se caltienen munchos, ventiséis, repartíos per toles parroquies cabraniegues, anque la mayoría concéntrense, como ye lóxico, nes de más población, distribuyéndose de la manera que vien darréu: ocho en Torazu, siete en Fresnéu, cinco en Santolaya, trés en Pandenes, dos en Viñón y namás qu'ún na de Graméu.

Yá se conseñó enantes que munchos d'estos llavaderos nun tienen más de cincuenta años. Son, por tantu, de los últimos que se construyeron nel país. Esti fechu apúrre-y a dalgunos una particularidá desplicada nel estudiu de referencia: nos llavaderos más nuevos con pilón de tipu llateral³ ésti apaez, normalmente, dividíu en delles bales a les que llega l'agua al traviés d'una tubería de la que sal un grifu o caniya pa cada compartimentu. Esti sistema d'abastecimientu d'agua podemos velu nos llavaderos de Güerdies, Parandi, Peñella (nel de La Fuente'l Praón), Santolaya y Torazu; anque nos dos últimos casos, más que d'un pilón llateral dividíu en compartimientos, sedría más propio falar de dellos pilones individuales ún al pie del otru. Los llavaderos de L'Arromán y La Bovia tamién tienen el pilón dividíu en bales y sistema de grifos, anque diferénciense del restu pola presencia d'un depósitu tres el llavaderu que ye'l que lu suministra d'agua.

Mención aparte merez el llavaderu de Camás: l'agua recuéyese nun pilón de tipu central que tien el so borde superior a 1'30 metros del suelu; poro, sobre él nun van les dos llavaderes coles que cuenta, una a cada llau, sinón que tan a un nivel más baxu, al altor afayadizu pa poder llavar. Apaez, amás, la división en compartimientos, a los que llega l'agua al traviés d'un tubín pa ca ún d'ellos que sal direutamente del pilón. Los llavaderos qu'hai en Castiellu, La Casa'l Ríu, Mases, Fresnéu, El Viescu y Madiéu tienen un sistema asemeyáu, coles diferencies de que nestos el pilón ye llateral (sólo presenta llavadera por ún de los sos llaos) y de que nes trés últimes construcciones citaes vuelven a apaecer los grifos pa cada compartimentu, que tamién salen direutamente del pilón.

Por último, hai que destacar una iniciativa novedosa que pon en valor estes construcciones: la Ruta de l'Arquitectura Tradicional. Arranca en Santolaya, onde al pie de la ilesia hai llantáu un panelón desplicativu, y percuerre tol conceyu enllenándolu de lletreros indicadores que permiten visitar, amás d'otres construcciones etnográfiques, dellos llavaderos nos que gracies a una oportuna plaquina de madera recupérase y dase a conocer el so nome popular. De los ventiséis llavaderos que formen esti censu ocho tan incluyíos nuna ruta que ye, ensin dulda, una esperiencia interesante que se puede aplicar en munchos otros llugares col enfotu de garantizar un futuru dignu pa los nuestos llavaderos, sobre too si yá nun s'usen.

³ La posición del pilón ye ún de los criterios tipolóxicos afitaos nel estudiu de referencia. El pilón central ye aquel nel que se puede llavar, como mínimo, polos dos llaos más llargos del rectángulu que forma. Nesti casu lo más normal ye que'l llavaderu tenga cubierta a dos agües, que tea zarráu polos cuatro costaos con muriu baxu y que, por tantu, apaecan delles columnes pa sofitar el teyáu. Amás, el pilón o nun ta dividíu en bales o, como muncho, tien dos. El pilón llateral ye aquel nel que namás que se pue llavar por ún de los sos llaos llargos. Nesti casu la cubierta suel tener una sóla vertiente y el llavaderu apaez, normalmente, zarráu hasta la mesma por dos o trés llaterales, quedando casi siempres abiertu'l que ta enfrente la pila, que pue tar dividía en dos o más bales o nun tener nenguna división, como na mayoría de los casos de pilón central.

LA ELABORACIÓN DEL CENSU

La metodoloxía empregada pa iguar esti censu foi'l trabayu de campu, consistente en visitar una a una les construcciones esistentes pa facer una ficha modelu na que se recueyen tanto les característiques más importantes como delles semeyes de cada llavaderu (aunque nesti documentu namás que s'inclúi una imaxe de cada exemplar). El trabayu de campu dixebróse en dos fases: una primera, na que visité diez llavaderos, desendolcóse ente los meses d'abril y mayu de 2011 y fízose como parte del estudiu de referencia. Na segunda, llevada a cabu nel primer semestre de 2013, volví a visitar les mesmes construcciones (pa tomar nota de les midíes de les sos llavaderes, datu que nun garré nun entamu) más les que faltaben pa completar esti censu. Nesti llabor cunté cola collaboración de delles persones, que m'echaren un gabitu apurriéndome dellos datos y ayudándome a llocalizar dalgún de los llavaderos, a les que-yos quiero apurir el mio agradecimientu: familia Cuadra Sánchez (Pepe, Vicentina y Emi), Inaci Hevia Llavona, Leopoldo Palacio Carús, Benjamín Prida Cuesta, Humberto Vigil Otero y, principalmente, David Muñiz Vallejo.

Les fiches del censu recueyen la información que vien darréu: *fecha de la visita* (conséñase porque permite conxelar la realidá de cada construcción nun momentu concretu); *llugar, parroquia y situación* (apúntense col enfotu de que los llavaderos se puedan llocalizar fácilmente); *añu de construcción* (en casi nengún llavaderu apaez grabáu, polo que nos casos nos que nun se sabe per otres vées apúrrese una estimación); *característiques principales* (recuéyense cuestiones básiques como posición del pilón, tipu de zarramientu del llavaderu y númberu de vertientes de la cubierta); *materiales de construcción* (anótense porque pueden ser un bon indicativu de l'antigüedá de la construcción); *metros lliniales de llavadera* (apúrrese esti datu porque mos da una idega del tamañu'l llavaderu y de la so capacidá, ello ye, de cuántes muyeres podíen llavar a la vez nél); *construcciones arreyaes* (indícase si hai fonte y/o bebederu anexos y, nesi casu, si se sigue'l ciclu integral nel aprovechamientu del agua); *estáu de conservación* (fáese una valoración xeneral tres tener en cuenta, principalmente, cómo se caltién la construcción y l'espaciu nel que s'alluga y si aporta agua abondo pa que se pueda usar); *observaciones* (apartáu empobináu a anotar dalguna circunstancia más que pague la pena destacar).

DELLES NOTES SOBRE LES FICHES CENSALES

Pa un meyor entendimientu de la información que s'apurre nes fiches del censu ye importante esclariar unes cuantes cuestiones, toes elles yá desplicaes estensamente y con detalle nel estudiu de referencia, d'aconseyable llectura. Sicasí, darréu espónense brevemente dalgunes d'elles:

- Una de les variables usaes pa clasificar los llavaderos nel estudiu de referencia ye la de los materiales emplegaos na construcción de los mesmos, que mos permite estremar ente los llavaderos más antiguos y los más recientes. Asina, nos más vieyos el pilón y la llavadera son de piedra, lo mesmo que les muries que los zarren, y de madera les columnes (que tamién pueden ser de piedra) y l'armazón que sofiten la cubierta, que ye de teya. Nos llavaderos más nuevos el lladriyu, xeneralmente revocáu con cementu, sustituyó a la piedra en tolos elementos citaos (pilón, llavadera, muries y columnes), nun siendo nel armazón de la cubierta, que siguió siendo de madera, y nel techu, de teya, aunque vese tamién dalgún fechu con planches de fibrocementu.

- Cuando se fala de fonte como construcción arreyada al llavaderu ha d'entendese non como'l manantial qu'abastez d'agua al mesmu, sinón como construcción específica na que poder garrar agua con un cacíu formada, xeneralmente, por depósitu, cañu y duernu o pilón.
- Cuando fonte, bebederu y llavaderu formen parte d'un mesmu conxuntu hai autores que dicen que se da "*un ciclo integral en el aprovechamiento del agua que sigue siempre la misma dirección: fuente, bebedero y lavadero*" (Piquero García, 2007, p. 175). Esto tien la so lóxica: l'agua sal de la fonte, que ye onde se garra llimpio pal consumu humanu; llueu pasa al bebederu, espaciu acutáu pal consumu animal; y finalmente acaba nel llavaderu, onde se lava la ropa y s'empuerca dafechu, nun reaprovechándose yá más. A esti ciclu me refiero cuando incluyo'l datu nes fiches censales. Pero non siempres ye asina, tamién pueden alcontrase estos trés servicios xuntos cola fonte abasteciendo de forma independiente a bebederu y llavaderu.

Al marxe d'estes cuestiones, convién apuntar que naquelles fiches censales nes qu'apaecen conseñaes dos feches de visita la semeya que s'apurre ye siempres de la primera d'elles. Y ye que l'estáu de conservación de les construcciones observáu na segunda de les visites nun camudó un res con respetu a la primera (el marxe temporal ente una y otra tampoco nun ye tan grande), nun siendo nel casu del llavaderu de Parandi, al que se-y esbarrumbó la cubierta n'ochobre de 2012, nun volviendo a reconstruyise; sicasí, na so ficha censal punxe igualmente una de les semeyes feches na primera visita col enfotu de dar a conocer cómo yera enantes el llavaderu.

NOTA FINAL

Namás que me queda alvertir al posible llector sol fechu de qu'apurir un censu, seya lo que seya lo que se cense o catalogue, siempres lleva apareyáu'l riesgu de que quede dalgún elementu por incluyir nel mesmu. Creo qu'esto nun se da nel casu que mos ocupa, el del Conceyu Cabranes, pero sí ye cierto que tampoco nun sedría raro que quedara dalgún llavaderu pel camín, yá que, en xeneral, munches d'estes construcciones foron cayendo totalmente nel escaezu, por tar en llugares anguañu despoblaos o inaccesibles o, cenciellamente, por tar tapaes dafechu pola vexetación. Poro, si dalguna persona conoz dalgún llavaderu públicu en Cabranes que nun apaeza nesti censu, magar que tea en ruines, ruégoy me lo faga saber contautando conmigo al traviés del corréu lletrónicu coya92@hotmail.com.

Daniel Cueli Canto
ETNÓGRAFU

BIBLIOGRAFÍA

- BALBÍN LOREDO, RAFAEL y EVELIA BLANCO MUÑIZ (2007): "Comarca de la Sidra (Asturias)". En "Arquitectura tradicional y entorno construido (Proyecto Identidades)", pp. 375-420. Trenti-SYBS, Murcia.
- BUSTO COLLADO, BERNARDO (1994): "Conceyu de Cabranes. Parroquia de Viñón". Colección *Toponimia*, n^u 33. Academia de la Llingua Asturiana, Uviéu.
- CUELI CANTO, DANIEL (2011): "Llavaderos na Comarca de la Sidra, Piloña y Siero". En "Asturies, memoria encesa d'un país", n^u 31, pp. 74-85. Fundación Belenos, Uviéu.

CUELI CANTO, DANIEL (2012): "Llavaderos. Censu del Conceyu Sariegu". Documentu asoleyáu na Biblioteca Dixital de la Rede de Museos Etnográficos d'Asturies (www.redmeda.com).

DELLOS AUTORES (2005): "Toponimia de la Comarca de la Sidra". Colección *Cuadernos Cubera*, nº 18. Cubera, Asociación d'Amigos del Paisaxe de Villaviciosa, Uviéu.

HEVIA LLAVONA, INACIU (2002): "Conceyu de Cabranes. Parroquia de Torazu". Colección *Toponimia*, nº 96. Academia de la Llingua Asturiana, Uviéu.

MARTÍNEZ VEGA, ANDRÉS (2007): "Cabranes". Colección *Asturias concejo a concejo*, nº 11. Real Institutu d'Estudios Asturianos, Uviéu.

MASES, JOSÉ ANTONIO (1982): "Cabranes". En "Gran Enciclopedia Asturiana", volume 3, pp. 172-183. Silverio Cañada Editor, Xixón.

PIQUERO GARCÍA, ANA (2007): "Comarca del Ese-Entrecabos (Asturias)". En "Arquitectura tradicional y entorno construido (Proyecto Identidades)", pp. 133-177. Trenti-SYBS, Murcia.

PORTAL HEVIA, LLUÍS (2005): "Secretos de Pandenes". Ediciones Trabe, Uviéu.

RODRÍGUEZ BUZNEGO, OSCAR (1998): "Cabranes". En "Asturias a través de sus concejos", pp. 578-583. Editorial Prensa Asturiana, Uviéu.

MAPA DE CABRANES

01 LLAVADERU DE REGALLONGA

FECHA DE LA VISITA	20-04-2011 / 25-01-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Los Villares (Pandenes)
SITUACIÓN	Pocu enantes de llegar al pueblu diendo dende Fresnéu, xusto al pie de la carretera CB-7 nel so marxe drechu
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: primer terciu s. XX
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral, con una sola balsa Zarráu per un llateral casi hasta la cubierta, per otru ta escontra'l sucu y pelos dos restantes ta abiertu Cubierta a una agua
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Piedra, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	5'55 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Bebederu Nun se sigue'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Mui bonu
OBSERVACIONES	Vese que ta remocicáu de va poco Incluyíu na Ruta de l'Arquitectura Tradicional

02 LLAVADERU DEL RIEGU	
FECHA DE LA VISITA	20-04-2011 / 20-02-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Camás (Fresnéu)
SITUACIÓN	Ente les cases del pueblu; mui cerquina de la carretera AS-335, a la manzorga de la mesma diendo dende Fresnéu
AÑO DE CONSTRUCCIÓN	Finales década 1960
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón central con otros dos pilones anexos a un nivel más baxu dividíos cada ún en cinco compartimientos Zarráu por trés llaterales con muriu baxu, quedando abiertu'l restante Cubierta a dos agües
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu, formigón, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	7'70 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Nenguna
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Regular
OBSERVACIONES	Vese que ta remocicáu de va poco Escasu aporte d'agua a los pilones anexos Incluyú na Ruta de l'Arquitectura Tradicional

03 LLAVADERU DE FONTIONGA

FECHA DE LA VISITA	05-05-2011 / 26-01-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Torazu (Torazu)
SITUACIÓN	A la entrada'l pueblu diendo dende La Curciada, xusto al pie de la carretera AS-334 nel so marxe izquierdu
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Finales década 1960
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Tien diez pilones individuales, pegaos ún al otru haciendo una filera Zarráu hasta la cubierta por trés llaterales y con muriu baxu pol frente Cubierta a una agua
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu, formigón y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	Cada una de les diez llavaderines qu'hai tien ente 0'85 y 0'95 metros
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Nenguna
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Mui bonu
OBSERVACIONES	Vese que ta remocicáu de va poco Tovía s'usa daqué Incluyú na Ruta de l'Arquitectura Tradicional

04 LLAVADERU DE PARANDI

FECHA DE LA VISITA	05-05-2011 / 26-01-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Parandi (Torazu)
SITUACIÓN	Pocu enantes de llegar al pueblu diendo dende Torazu, nel marxe izquierdu de la carreterina que muerre na AS-255
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: d'ente 1950 y 1970
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral, dividíu en cuatro bales Zarráu hasta la cubierta pel fondu y con muriu baxu pelos llaterales, quedando abiertu'l frente Cubierta a una agua
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu, formigón, madera y fibro-cementu
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	2'95 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Bebederu y depósitu Nun se sigue'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Malu
OBSERVACIONES	Esbarrumbóse-y la cubierta n'ochobre de 2012 Yá sólo-y queda un grifu pol que sal agua

05 LLAVADERU DE LA CASA'L RÍU

FECHA DE LA VISITA	08-05-2011 / 08-02-2013
LLUGAR / PARROQUIA	La Casa'l Ríu (Santolaya)
SITUACIÓN	Xusto al pie de la carretera AS-255, nel so marxe drechu y enfrente'l cruce col carreterín que lleva a Santolaya
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: d'ente 1950 y 1970
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral con otu pilón anexu a un nivel más baxu dividíu en trés compartimientos Zarráu hasta la cubierta pelos llaterales y con muriu baxu pol frente. Pel fondu ta escontra'l sucu Cubierta a una agua
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Piedra, lladriyu revocáu, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	2'30 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Depósitu, con un grifu pa poder garrar agua Nun se sigue'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Malu
OBSERVACIONES	Escasu aporte d'agua Ye normal velu tomáu pola vexetación

06 LLAVADERU D'EL CUBETU

FECHA DE LA VISITA	10-05-2011 / 25-01-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Fresnéu (Fresnéu)
SITUACIÓN	A la entrada'l pueblu diendo dende Camás, xusto al pie de la carretera AS-335 nel so marxe izquierdu
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Finales década 1960
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral con otru pilón anexu a un nivel más baxu dividíu en cinco compartimientos Zarráu hasta la cubierta per dos llaterales y con muriu baxu pelos otros dos Cubierta a una agua
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu, formigón, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	3'75 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Fonte y bebederu Nun se sigue'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Bonu
OBSERVACIONES	Vese que ta remocicáu de va poco Incluyú na Ruta de l'Arquitectura Tradicional

07 LLAVADERU DE MADIÉU

FECHA DE LA VISITA	11-05-2011 / 08-02-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Madiéu (Santolaya)
SITUACIÓN	Ente les cases del pueblu que queden a la mano baxo de la carretera CB-2, nel marxe izquierdu del camín que va dar a la capiella
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Finales década 1960
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral con otru pilón anexu a un nivel más baxu dividíu en seyes compartimientos Zarráu hasta la cubierta por trés llaterales y con muriu baxu pol frente Cubierta a una agua
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu, formigón, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	4'86 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Bebederu (al que llega l'agua entubada) Síguese'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Regular
OBSERVACIONES	Vese que ta remocicáu de va poco Escasu aporte d'agua Incluyíu na Ruta de l'Arquitectura Tradicional

08 LLAVADERU DE GÜERDIES

FECHA DE LA VISITA	11-05-2011 / 10-04-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Güerdies (Santolaya)
SITUACIÓN	Según se sube pel carreterín del pueblu, ente les cases que queden a la mandrecha
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: d'ente 1950 y 1970
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral, dividíu en trés bales Zarráu hasta la cubierta por trés llaterales y con muriu baxu pol frente Cubierta a dos agües
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu, formigón, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	2'20 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Nenguna
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Mui bonu
OBSERVACIONES	Vese que ta remocicáu de va poco Tovía s'usa daqué Incluyú na Ruta de l'Arquitectura Tradicional

09 LLAVADERU DE LA FUENTE

FECHA DE LA VISITA	13-05-2011 / 04-03-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Ñao (Viñón)
SITUACIÓN	A la salida'l pueblu en direición a Valbuena, xusto al pie de la carretera CB-3 nel so marxe izquierdu
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: primer terciu s. XX
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón central, con una sola balsa Zarráu con muriu baxu pelos cuatro costaos Cubierta a dos agües
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Piedra, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	10'74 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Fonte y depósitu Síguese'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Mui bonu
OBSERVACIONES	Vese que ta remocicáu de va poco Tovía s'usa daqué Incluyú na Ruta de l'Arquitectura Tradicional

10 LLAVADERU D'EL VALLÍN

FECHA DE LA VISITA	13-05-2011 / 08-02-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Santolaya (Santolaya)
SITUACIÓN	Ente les cases de la parte alta del pueblu, nuna plazoleta pública
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Finales década 1960
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Tien diez pilones individuales, distribuyíos en dos fileres de cinco cada una Zarráu hasta la cubierta per dos llaterales y con muriu baxu pelos otros dos Cubierta a dos agües
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu, formigón, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	Cada una de les diez llavaderines qu'hai tien ente 0'90 y 0'95 metros
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Nenguna
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Mui bonu
OBSERVACIONES	Vese que ta remocicáu de va poco Tovía s'usa daqué Incluyú na Ruta de l'Arquitectura Tradicional

11 LLAVADERU D'EL VIESCU

FECHA DE LA VISITA	25-01-2013
LLUGAR / PARROQUIA	El Viescu (Fresnéu)
SITUACIÓN	Ente los pueblos de Fresnéu y El Llanu, al pie de la carretera AS-335 nel so marxe izquierdu
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: d'ente 1960 y 1970
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral con otru pilón anexu a un nivel más baxu dividíu en dos compartimientos Zarráu hasta la cubierta pel fondu y con muriu baxu pelos llaterales, quedando abiertu'l frente Cubierta a una agua
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu, formigón, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	1'60 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Bebederu Nun se sigue'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Regular
OBSERVACIONES	Escasu aporte d'agua Tanto llavaderu como bebederu tan abellugaos baxo la mesma cubierta, que ta iguada de va poco

12 LLAVADERU DE LA FUENTE

FECHA DE LA VISITA	18-02-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Candones (Fresnéu)
SITUACIÓN	Según se llega a Candones de Baxu, a unos 100 m. de les cases nun prau que queda a la manzorga
AÑO DE CONSTRUCCIÓN	Apaecen grabaos dos: 1889 y 1962. El primeru pue ser el de la construcción de la fonte y el segundu'l del llavaderu
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral, dividíu en dos baleses Zarráu hasta la cubierta por trés llaterales, quedando abiertu'l restante Cubierta a una agua
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu, formigón, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	3'55 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Fonte Nun se sigue'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Mui bonu
OBSERVACIONES	Nel suelu apaez grabada otra fecha más, 2002, indicador de que foi remocicáu nesi añu

13 LLAVADERU DE LA ESFELECHA

FECHA DE LA VISITA	18-02-2013
LLUGAR / PARROQUIA	El Pandu (Fresnéu)
SITUACIÓN	Ente los pueblos d'El Pandu y Arriendu, a unos 200 m. a la mano baxo de la carretera CB-5
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: mediaos s. XX
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral, dividíu en cinco bales Zarráu con muriu baxu pelos llaterales, pel fondu ta escontra'l sucu y abiertu pol frente Tuvo cubierta a una agua, pero yá nun se caltién
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu (más madera y teya cuando tenía cubierta)
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	4'00 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Bebederu Síguese'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Mui malu
OBSERVACIONES	Va años que se-y esbarrumbó la cubierta Ta tomáu pola vexetación Yá nun-y llega agua

14 LLAVADERU DE FRESNU

FECHA DE LA VISITA	20-02-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Fresnu (Fresnéu)
SITUACIÓN	A la mano baxo del campu la capiella, xusto al pie del camín que va pa la casería de La Ferrería, nel so marxe drechu
AÑO DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: mediaos s. XX
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Dos pilones llaterales, separaos ún d'otru Nun tien zarramientu de nengún tipu Nun tien cubierta
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Piedra y lladriyu revocáu
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	2'50 m. y 1'50 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Bebederu Nun se sigue'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Mui malu
OBSERVACIONES	Yá nun-y llega agua

15 LLAVADERU DE LA VALLINA

FECHA DE LA VISITA	04-03-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Valbuena (Viñón)
SITUACIÓN	Xusto al pie del camín que va dende la casería de La Vallina a la d'El Posadoriu, nel so marxe izquierdu
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: mediaos s. XX
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral, con una sola balsa Nun tien zarramientu de nengún tipu Nun tien cubierta
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	1'06 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Fonte, bebederu y depósitu Nun se sigue'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Bonu
OBSERVACIONES	Ta parcialmente tomáu pol mofu

16 LLAVADERU DE LA FUENTE'L PRAÓN

FECHA DE LA VISITA	11-03-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Peñella (Torazu)
SITUACIÓN	Según se pasen les primeres cases del pueblu, a la manzorga del carreterucu, nun prau que mira pa Torazu
AÑO DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: mediaos s. XX
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Dos pilones llaterales, separtaos pola fonte, con trés bales cada ún Zarráu hasta la cubierta por trés llaterales, quedando abiertu'l frente Cubierta a una agua
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Piedra, lladriyu revocáu, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	2'00 m. cada pilón
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Fonte Nun se sigue'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Regular
OBSERVACIONES	La cubierta ta tomada pola vexetación y cuerre riesgu d'esbarrumbase

17 LLAVADERU DE LA REBOLLERA

FECHA DE LA VISITA	01-04-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Peñella (Torazu)
SITUACIÓN	A la mano baxo de les últimos cases del pueblu, nuna zona de viesca que mira pa Torazu
AÑO DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: mediaos s. XX
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral, dividíu en dos bales Nun tien zarramientu de nengún tipu Nun tien cubierta
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	1'80 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Fonte y bebederu Síguese'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Regular
OBSERVACIONES	Va años tenía cubierta, pero esbarrumbóse-y

18 LLAVADERU D'EL CANEYÍN

FECHA DE LA VISITA	01-04-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Cervera (Torazu)
SITUACIÓN	A la mano baxo de les últimos cases del pueblu, nuna zona de pastu bastante pindia que mira pa La Raigada
AÑO DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: mediaos s. XX
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral con otu pilón anexu a un nivel más baxu dividíu en trés compartimientos Nun tien zarramientu de nengún tipu Nun tien cubierta
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	3'00 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Nenguna
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Regular
OBSERVACIONES	Ta mui tomáu pol mofu

19 LLAVADERU DE CEREZALÉU

FECHA DE LA VISITA	10-04-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Cerezaléu (Graméu)
SITUACIÓN	Nun prau que queda a la mano baxo del carreterín d'accesu al pueblu, casi llegando al mesmu
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: mediaos s. XX
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral, dividíu en trés bales Nun tien zarramientu de nengún tipu Nun tien cubierta
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	3'00 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Nenguna
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Mui malu
OBSERVACIONES	Ta tomáu dafechu pola vexetación Escasu aporte d'agua

20 LLAVADERU DE LA LLOSA

FECHA DE LA VISITA	24-05-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Castiellu (Torazu)
SITUACIÓN	Na iría que queda a la mano baxo'l pueblu, mirando pa Torazu
AÑO DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: d'ente 1950 y 1970
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral con otru pilón anexu a un nivel más baxu dividíu en seyes compartimientos Zarráu hasta la cubierta por trés llaterales, quedando abiertu'l frente Cubierta a dos agües
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu, formigón, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	4'20 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Nenguna
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Regular
OBSERVACIONES	Escasu aporte d'agua

21 LLAVADERU DE LA FUENTE'L CUBU

FECHA DE LA VISITA	24-05-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Mases (Santolaya)
SITUACIÓN	Al pie del carreterín d'accesu al pueblu, nel so marxe drechu y pocu enantes de llegar al mesmu diendo dende La Casa'l Ríu
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: d'ente 1950 y 1970
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral con otu pilón anexu a un nivel más baxu dividíu en cuatro compartimientos Zarráu hasta la cubierta por trés llaterales, quedando abiertu'l frente Cubierta a dos agües
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu, formigón, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	3'60 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Fonte Nun se sigue'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Regular
OBSERVACIONES	Escasu aporte d'agua

22 LLAVADERU DE LA FUENTE LA PARTE

FECHA DE LA VISITA	24-05-2013
LLUGAR / PARROQUIA	La Parte (Torazu)
SITUACIÓN	A la vera'l camín que va dende La Parte Riba a La Parte Baxu, mui cerquina de la carretera AS-334
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: mediaos s. XX
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón central Nun tien zarramientu de nengún tipu Tuvo cubierta (debío al so estáu nun se sabe bien si a una o a dos agües), pero yá nun se caltién
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu, formigón, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	Debío al so estáu nun se pudo medir
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Fonte y bebederu Síguese'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Mui malu
OBSERVACIONES	Ta tomáu dafechu pola vexetación Tien la cubierta esbarrumbada enriba'l pilón

23 LLAVADERU DE LLASTRES

FECHA DE LA VISITA	27-05-2013
LLUGAR / PARROQUIA	Llastres (Pandenes)
SITUACIÓN	Nuna iría que queda a la mano baxo de la carretera AS-333, tres salir de Pandenes en direición a Verdera. Accédese dende El Campu
AÑO DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: primer terciu s. XX
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral facendo una "U" Zarráu hasta la cubierta por trés llaterales, quedando abiertu'l frente Cubierta a una agua
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Piedra, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	7'80 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Nenguna
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Mui bonu
OBSERVACIONES	Remocicáu pola Parroquia Rural de Pandenes nel año 2005

24 LLAVADERU DE L'ARROMÁN

FECHA DE LA VISITA	27-05-2013
LLUGAR / PARROQUIA	L'Arromán (Pandenes)
SITUACIÓN	Al poco de salir de Pandenes, en dirección a Verdera, xusto al pie de la carretera AS-333 nel so marxe izquierdu
AÑO DE CONSTRUCCIÓN	D'ente 1960 y 1970
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral, dividíu en seyes bales Zarráu hasta la cubierta por trés llaterales y con muriu baxu pol frente Cubierta a una agua
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu, formigón, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	4'60 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Depósito Síguese'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Malu
OBSERVACIONES	Yá nun-y llega agua

25 LLAVADERU DE LA PORTIELLA

FECHA DE LA VISITA	03-06-2013
LLUGAR / PARROQUIA	La Bovia (Fresnéu)
SITUACIÓN	A la vera'l camín que va pa La Bovia, diendo dende Naveda, pocu enantes de llegar al pueblu
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz y ta tan modificáu que ye imposible facer una estimación
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Pilón llateral, dividíu en trés baleses Zarráu con muriu baxu por trés llaterales y hasta la cubierta namás que pel fondu Cubierta a dos agües
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu, plaqueta de piedra, madera y teya
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	1'80 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Fonte, bebederu y depósitu Síguese'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Malu
OBSERVACIONES	Remocicáu en 2009 pol Ayuntamiento, ye un exemplu de cómo nun se faen les coses: el pilón ta formáu por trés llavaderinos prefabricaos Rescampla'l tamañu'l bebederu, de 9'40 metros de llargo

26 LLAVADERU DE LA FUENTE LA NUVELLA

FECHA DE LA VISITA	10-06-2013
LLUGAR / PARROQUIA	La Cotariella (Torazu)
SITUACIÓN	A la vera'l camín que va dende La Cotariella a la carretera AS-334, nel so marxe drechu
AÑU DE CONSTRUCCIÓN	Nun se conoz Estimación: mediaos s. XX
CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALES	Dos pilones llaterales, con una sóla balsa ca ún Nun tien zarramientu de nengún tipu Nun tien cubierta
MATERIALES DE CONSTRUCCIÓN	Lladriyu revocáu
METROS LLINIALES DE LLAVADERA	1'50 m. y 1'62 m.
CONSTRUCCIONES ARREYAES	Fonte y bebederu Síguese'l ciclu integral del agua
ESTÁU DE CONSERVACIÓN	Regular
OBSERVACIONES	Ta bastante puercu A ún de los pilones nun-y llega agua

